

EL DEBAT DINS L'INDEPENDENTISME

El debat pendent dins l'independentisme: el feminisme

Maria Rodó-Zárate

Dues manifestants mostren cartells reivindicatius amb lemes feministes. Il·lustració: César Cromit

En la introducció d'aquesta secció, Jordi Muñoz (2020) assenyala que “a Catalunya hi ha molts debats pendents”, mostrant la importància del debat estratègic intern al moviment independentista i la necessitat de desenterrar temes i d'aportar exigència i rigor al debat. Aquí em vull centrar en un debat pendent dins l'independentisme que sovint ni tan sols s'acostuma a considerar com a tal: el debat sobre el feminisme. El feminisme com a proposta que, considerada en la seva profunditat, suposa una esmena a la totalitat per la política independentista. No la idea superficial de considerar el feminisme com el fet de posar més dones en un cartell ni fer un minut de silenci quan s'assassina una dona. Sinó el feminisme entès com a forma d'entendre el poder, l'estat, la violència, la llibertat, i també la independència, tenint en compte els cossos, les experiències, els treballs, les idees i la vida de les dones i de totes aquelles persones que queden fora dels marcs patriarcals, cis i heteronormatius de pensament. És a dir, el feminisme no només per fer un minut de silenci perquè han matat a una dona sinó per comprendre que l'assassinat sistemàtic de dones pel fet de ser-ho és una violència política que no es considera com a tal perquè les 'qüestions de les dones' no es consideren polítiques, perquè les nostres vides no valen igual i perquè considerar-ho com a terrorisme evidenciaria la connivència del poder i les institucions amb aquest tipus de violència.

I què té a veure això amb l'independentisme? Si l'independentisme té a veure amb la política, la llibertat, la sobirania, la repressió, la història o la cultura, té a veure amb els feminismes. Perquè els feminismes han fet contribucions centrals en aquests àmbits mostrant com, tradicionalment, la perspectiva que s'ha mostrat sobre tots aquests temes ha estat una visió molt parcial, específica i concreta: una visió androcèntrica i masculina basada en els cossos, les experiències, els treballs, les idees i les vides dels homes.

Historiadores, antropòlogues, politòlogues, economistes o juristes, entre d'altres i juntament amb activistes feministes, han mostrat aquests biaixos que són encara ben presents a les universitats catalanes i a la política. I moltes han mostrat també com és necessari tenir-los en compte dins el sobiranisme. Les feministes han mostrat per exemple com els nacionalismes han tingut efectes molt negatius per a les dones, considerant-les com a reproductores biològiques de la nació i convertint el seus cossos en camps de batalla per lluites entre grups, com és el cas de les violacions sistemàtiques com a armes de guerra en conflictes bèl·lics (veure Yuval-Davis i Anthias, 1989). Han mostrat també com hi ha hagut històricament tensions entre moviments nacionalistes i feministes, on s'ha acusat a les segones de dividir el moviment i posar pals a les rodes. Però, si bé la relació entre la construcció dels estats-nació i el desenvolupament del capitalisme ha estat estretament lligada al manteniment de les relacions patriarcals, també hi ha hagut dones, organitzades en espais feministes, que han lluitat per l'alliberament dels seus pobles. En aquest sentit, des dels feminismes s'han fet molts esforços per mostrar les conseqüències negatives dels nacionalismes, aportant visions crítiques centrals per la concepció de les nacions i els nacionalismes, però s'ha deixat també poc espai per entendre les nacions, els pobles i les lluites pel seu alliberament de formes no excludents, etnicistes ni violentes que encaixessin amb projectes feministes (Rodó-Zárate, 2020).

Seguint aquesta mateixa línia, en el nostre context, la relació entre feminismes i sobiranisme ha estat controvertida. Han estat dos espais sovint considerats com a oposats tot i que hi ha hagut figures clau com Maria Aurèlia Capmany, Montserrat Roig o Maria-Mercè Marçal que han mostrat la importància de considerar la interrelació entre aquests dos eixos. A *Terra de ningú: perspectives feministes sobre la independència* (Gatamaula, 2017) i al segon volum, sobre la repressió (Gatamaula, 2019), vam intentar omplir de contingut aquest espai (buidat a base de desmemòria) amb diferents veus que reflexionessin, des de postures feministes, sobre els debats dins l'independentisme. Amb més de setanta contribucions, es pretenia incidir en el debat polític dins el sobiranisme amb perspectives feministes sobre els temes centrals del debat. En la mateixa línia, el monogràfic sobre feminismes en aquesta mateixa revista (2019), coordinat per Núria Vergés i Mireia Calafell, contribueix a aquest debat donant veu a perspectives crítiques des de posicions sovint menystingudes. Altres volums com *Sobiranisme i Feminisme* (2018) o *Tot un país de decidir* (2015) també van en aquesta línia mostrant diferents propostes. Però tots aquests volums, juntament amb els textos, manifestos, mobilitzacions periòdiques com *Cap dona en l'oblit* o el centenar de campanyes i accions que s'han fet, sovint passen desapercebudes. Veure publicacions sobre 'feminisme' i 'sobiranisme' sembla que implica que són temes parcials, perifèrics, específics, mentre els volums sencers on no hi ha cap perspectiva feminista sembla que són universals, que no estan situats ni parteixen de visions concretes. Res més lluny.

Si l'independentisme té a veure amb la política, la llibertat, la sobirania, la repressió, la història o la cultura, té a veure amb els feminismes

Aquí em vull centrar en posar de relleu com algunes aportacions feministes poden contribuir a enriquir el debat sobre qüestions centrals de l'independentisme: en primer lloc, en relació a la identitat nacional; en segon lloc, sobre la relació entre independentisme, catalanisme, classe social i origen; en tercer lloc, sobre els processos constituents i, en quart lloc, sobre la participació política. Crec que considerar aquestes contribucions pot aportar complexitat al debat, eines per a dur-lo a terme i algunes propostes per fer de l'independentisme un espai menys exclouent.

“Els catalans som més treballadors”

Parlar d'identitat catalana sense considerar les propostes feministes sobre la concepció de les identitats sovint implica moure's en uns marcs conceptuals més propis del segle XIX que del segle XXI. Pels feminismes, la qüestió identitària ha estat un tema central del debat i la teorització política. Com es defineix què és una dona, quines limitacions té definir-ho en base a qüestions biològiques, quins són els riscos de tenir una definició concreta i quines exclusions implica, com es defineix el subjecte del feminisme, quines oportunitats i quins perills té dur a terme polítiques identitàries són algunes de les qüestions que han estat (i estan actualment) al centre dels debats feministes. I són qüestions que es podrien aplicar als debats dins l'independentisme que giren entorn a la identitat catalana.

Per exemple, les propostes des de la teoria *queer* per una concepció de les identitats fluida, no binària i que eviti la categorització podrien ser aportacions centrals per deixar enrere discursos homogeneïtzadors, essencialistes i exclouents sobre les identitats nacionals. També les perspectives feministes postcoloniales (Cuentas Ramírez, 2017) i lesbianes (Ramajo Garcia, 2017) serien molt útils per mostrar la necessitat de tenir en compte la diversitat en la configuració de la identitat nacional i la importància de considerar diferents eixos més enllà de la pertinença. Menystenir aquestes propostes per comprendre com es configura la identitat nacional és perdre l'oportunitat d'aprofitar el llegat, l'experiència i la teorització de dècades basada en la voluntat d'evitar exclusions. I crec que en el context actual, quan es parla sobre identitats nacionals, o bé s'evita fer servir el concepte o bé sovint es fa amb termes que exclouen, discriminen i reforcen tendències etnicistes molt perilloses en el context actual de creixement de l'extrema dreta. Calen perspectives feministes, *queers* i postcoloniales sobre les identitats nacionals que permetin poder parlar sobre aquestes qüestions i que alhora allunyin l'independentisme de la xenofòbia i el racisme. Calen aquestes visions per construir un moviment divers i per crear antidòts contra els nacionalismes etnicistes i contra el feixisme.

“L’independentisme és un moviment burgès”

“La classe treballadora fa servir el castellà”, “el requisit del català discrimina a les persones migrades” o “l’independentisme és un moviment burgès” són algunes de les afirmacions que fan explotar debats molts sortits de to a les xarxes (i al Parlament). Per aquestes qüestions, que aparentment no tenen res a veure amb el gènere, els feminismes hi tenen molt a aportar. I una de les qüestions centrals és la perspectiva interseccional sobre la relació entre eixos de desigualtat. Des d’aquesta perspectiva, desenvolupada originàriament per les feministes Negres (veure Jabardo, 2012) als anys vuitanta i noranta als Estats Units, es mostra que cal considerar múltiples eixos (de gènere, ètnia, origen, orientació sexual, classe, etc.) per a comprendre com es configura una situació concreta de desigualtat (Crenshaw, 1991). I, segons la perspectiva interseccional, cal comprendre també que aquests eixos tenen ontologies pròpies però que la seva interrelació provoca situacions específiques de desigualtat. Per exemple, en la relació entre la classe social i l’ètnia, si apliquéssim una lògica unidireccional (les persones negres són pobres, les blanques són riques) no es podrien visibilitzar moltes de les desigualtats i discriminacions que pateixen aquests col·lectius: no es podria entendre que pot haver-hi persones negres de classe benestant que pateixin racisme (un futbolista) com tampoc que hi ha persones blanques pobres.

La interseccionalitat aporta una mirada complexa que implica reconèixer les posicions simultànies d’opressió i de privilegi. Es pot tenir una posició d’opressió en relació a l’estat espanyol, com en el cas de Catalunya, però tenir alhora un privilegi com a blanca en relació a persones racialitzades o un privilegi com a autòctona en relació a persones migrades

Aplicant-ho als casos presentats, una perspectiva interseccional mostraria com els eixos (en aquest cas la classe social, la identitat nacional, la llengua i l’origen) no estan alineats de forma unidireccional. És a dir, no hi ha una associació directa entre classe i identitat nacional i l’ús d’aquestes afirmacions sovint el que mostra és únicament una voluntat de deslegitimació de certes lluites. Per tant, fer servir aquest tipus de discursos invisibilitza l’heterogeneïtat, essencialitza i no permet identificar les causes reals de les problemàtiques socials.

De la mateixa manera, des d’una perspectiva interseccional, cal comprendre que si bé hi ha unes relacions de dominació intra-estatals, també hi ha formes de dominació Nord-Sud i un llegat de relacions colonials amb altres territoris (especialment Amèrica Llatina) que, des d’una perspectiva global, comporten un privilegi colonial, ètnic i racial. Es pot tenir una posició d’opressió en relació a l’estat espanyol (com en el cas de Catalunya) però tenir

ahora un privilegi com a blanca en relació a persones racialitzades o un privilegi com a autòctona en relació a persones migrades. De la mateixa manera, el fet que el coneixement del català sigui un requisit per l'accés al treball per a persones migrades es pot considerar una mesura discriminatòria per a persones migrades, ahora que es reconeix que el català és una llengua minoritzada que cal protegir. La interseccionalitat aportaria doncs aquesta mirada complexa que implica reconèixer les posicions simultànies d'opressió i de privilegi, també en relació a la qüestió nacional i de la llengua. No hi ha oprimits ni opressors en termes generals sinó que depèn de la perspectiva des de la que es miri o l'eix en el que es focalitzi.

“Ara no toca parlar de feminisme”

La revolució francesa, que es considera un moment clau de canvi i de consecució de drets, va ser precisament el contrari des de la perspectiva de gènere. Va ser un moment fundacional d'exclusió de les dones, i tot allò que tenia a veure amb elles, de la concepció de ciutadania. La “Declaració dels Drets de l'Home i el Ciutadà” no era un masculí genèric sinó un masculí clarament marcat que en deixava les dones fora. Tot i la seva suposada universalitat, la meitat de la població no es considerava ciutadana, com tampoc s'abolia l'esclavatge. Per aquelles justificacions de que ‘eren altres temps’, en aquella època ja va haver-hi reaccions, com la proposta de l'escriptora i activista francesa Olympe de Gouges amb la seva “Declaració dels Drets de la Dona i de la Ciutadana”. No es pot deixar el feminisme, l'antiracisme ni les desigualtats de classe per *després* perquè els propis processos són constitutius d'exclusions i perquè, segons com sigui el procés, no s'arriba al mateix lloc. La forma com es donen els processos constituents és clau per dibuixar els marcs d'allò que entra al debat i allò que no (Bodelón González, 1017; Verge, 2017). I en aquest dibuixar els marcs no hi pot faltar la perspectiva de gènere, raça o classe si no es vol reproduir un nou règim del 78 a la catalana.

Els feminismes també mostren que no hi ha jerarquies en l'opressió i que no hi ha neutres (Lorde, 1984/2007). Els homes tenen gènere, les blanques etnicitat i les persones heterosexuales orientació sexual. De la mateixa forma, no hi ha postures neutres davant la situació a Catalunya, ni davant l'ús de la llengua. Però de la mateixa manera, també, no hi ha un independentisme neutre al gènere perquè no hi ha una forma neutre d'escollir representants, denunciar la repressió (Bassa i Bassa, 2019) o organitzar una mobilització política. Per tant, els feminismes mostren com cal tenir sempre presents els diferents eixos i no deixar-ne cap per després. I, a més, valorant la possibilitat que no hi hagi un després, o que arribi massa tard, és important que almenys el camí hagi valgut la pena.

“No hem trobat cap dona que volgués encapçalar la llista”

Vinculat amb els processos constituents, la participació política és un altre dels factors clau. Si es volen processos polítics participatius diversos i igualitaris cal anar més enllà de quotes i de gestos simbòlics sobre representativitat. Cal que les mateixes formes de

participació i de concepció de la política canviïn per a que les dones, i altres sectors que en queden fora, puguin participar-hi.

La mateixa forma d'entendre què és la ciutadania i la política es basen en concepcions generalitzades que separen allò públic (polític) d'allò privat (no polític) i reclouen a les dones en l'esfera privada, deixant-les fora del mateix contracte social que constitueix l'estat (Pateman, 1988). Això té diverses implicacions, entre elles que tot allò que té a veure amb les dones o amb allò femení no es considera com a polític. Un exemple és el fet que no hi hagi una assumpció comunitària de la criança. Després dels (minsos) mesos de permís de pa/maternitat, la cura de la criatura passa a ser un tema privat. Durant la pandèmia del COVID-19 s'ha vist clarament: davant el tancament de les escoles s'ha privatitzat el servei a càrrec de les famílies amb una estratègia del 'ja t'espavilaràs' en cuidar de les teves criatures mentre treballes.

En la participació política passa el mateix. El treball de cura i els temps que implica no es consideren qüestions ni polítiques ni de les que ens n'haguem de fer càrrec col·lectivament. Però cal comprendre que la vida es reproduïx gràcies a un treball que majoritàriament assumeixen les dones de forma precària i invisible. I aquest treball, un treball que va molt més enllà del treball domèstic, té uns temps, uns espais i uns condicionants que s'han de tenir en compte quan es pensa en la participació (Sagastizabal, 2017). Conciliar és també que la participació política sigui compatible amb la vida, especialment per la vida d'aquelles que tenen persones dependents d'elles.

De la mateixa forma, també s'ha de tenir en compte que potenciar la participació de les dones en els espais de decisió política implica necessàriament que aquests espais siguin espais lliures de violència masclista (veure Boya, 2020). I aquesta qüestió, tot i que sovint s'instrumentalitzï (per tots costats) per objectius partidistes que res tenen a veure amb la lluita contra les violències, és una de les causes de la manca de dones en espais de decisió. Però hi ha també altres factors, com el racisme, que igualment allunyen certs grups de la participació. Per exemple, la Llei de transitorietat jurídica especificava que els fills de persones migrants no tindrien dret a la nacionalitat catalana tot i haver nascut a Catalunya, implicant una clara discriminació i exclusió (Ortiz, 2017). Si no hi ha dones que vulguin encapçalar llistes, o no hi ha joves, persones racialitzades, trans o migrades en espais de decisió política el que cal és pensar com són aquests espais perquè tots aquests col·lectius s'hi sentin fora de lloc, vegin que per les seves condicions no poden accedir-hi o en siguin expulsades.

Les contribucions feministes són centrals pels debats dins del moviment independentista, ja que són imprescindibles per a la construcció de propostes polítiques que vulguin contribuir a un canvi social més enllà d'un canvi de banderes

Aquestes són algunes de les aportacions que els feminismes poden fer als debats dins

l'independentisme i, com a qüestió rellevant a subratllar, és que són aportacions no partidistes. L'articulació de la lluita feminista dins el marc independentista s'ha donat en espais de trobada transversals com *Dones per la República* o *Feministes per la independència*. Això, que es podria considerar un element positiu, que allunya el debat sobre el feminisme de pica-baralles entre partits, potser també ha estat un dels motius pels que el feminisme no es considera un tema de debat: cap partit sembla tenir les demandes feministes com a línia vermella per la seva acció política enfront a altres partits. I les crítiques i les propostes des dels feminismes no els interpel·len per fer que s'hagin de posicionar sobre determinades qüestions. Cal doncs començar a considerar les aportacions feministes no com a 'coses de dones' sinó com a contribucions centrals pels debats dins l'independentisme. Tenim un moviment feminista amb una llarga trajectòria, divers i arrelat i és actualment un espai imprescindible per a la construcció de qualsevol proposta política que vulgui contribuir a un canvi social que vagi més enllà d'un canvi de banderes.

REFERÈNCIES

- Bassa, Montse i Bassa, Dolors (2019). "La repressió, dins i fora dels murs" a Gatamaula. (2019). *Terra de ningú. Perspectives feministes sobre la repressió*. Barcelona: Pol·len Edicions.
- Bodelón González, Encarna (2017). "Feminisme i processos constituents" a Gatamaula. 2017. *Terra de ningú. Perspectives feministes sobre la independència*. Barcelona: Pol·len Edicions.
- Boya, Mireia (2020). *Trencar el silenci*. Barcelona: Ara llibres.
- Crenshaw, Kimberlé (1991). "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color." *Stanford Law Review* 43 (6): 1241-99.
- Cuentas Ramírez, Sara (2017). "Un camí cap a la independència: ni patriarcat, ni capitalism, ni colonialisme" a Gatamaula. 2017. *Terra de ningú. Perspectives feministes sobre la independència*. Barcelona: Pol·len Edicions.
- Esquerres per la Independència (2015). *Tot un país per decidir. El llibre dels colors per la República Catalana independent*. Disponible [en línia](#).
- Feministes per la Independència (2015). *Independents del patriarcat. Per una república catalana de tothom*. Recurs [en línia](#).
- Gatamaula (2017). *Terra de ningú. Perspectives feministes sobre la independència*. Barcelona: Pol·len Edicions.
- Gatamaula (2019). *Terra de ningú. Perspectives feministes sobre la repressió*. Barcelona: Pol·len Edicions.
- Jabardo, Mercedes (Ed.) (2012). *Feminismos negros. Una antología*. Traficantes de sueños: Madrid.
- Jayawardena, Kumari (1986). *Feminism and Nationalism in the Third World*. London: Zed Books.
- Lorde, Audre (1984/2007). *Sister Outsider: Essays and Speeches*. Traumansburg: Crossing Press.
- Muñoz, Jordi (2020). "Introducció: un debat pendent" Revista IDEES, Núm. Especial Catalunya

- Espanya: del conflicte al diàleg polític? Disponible [en línia](#).

Ortiz, Daniela (2017). "Cataluña, colonialidad y racismo institucional" a Gatamaula. 2017. *Terra de ningú. Perspectives feministes sobre la independència*. Barcelona: Pol·len Edicions.

Pateman, Carole (1988). *The Sexual Contract*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Rodó-Zárate, Maria (2019) "Gènere i nació: contradicció irreconciliable o intersecció d'eixos?" Revista IDEES, Num, 47 - Feminisme(s). Disponible [en línia](#).

Rosselló, Miquel i Antoni Trobat (coord.) (2018). *Sobiranisme i Feminisme. Repensar les identitats al segle XXI*. Palma: Ed.

Seodu Herr, Ranjoo (2003). "The Possibility of Nationalist Feminism." *Hypatia* 18 (3): 135-60.

Verge Mestre, Tània (2017). "Aliança entre feminisme i sobiranisme: autodeterminació, pacte previ i escenaris constituents" a Gatamaula. 2017. *Terra de ningú. Perspectives feministes sobre la independència*. Barcelona: Pol·len Edicions.

Vickers, Jill (2000). "Feminisms and Nationalisms in English Canada." *Journal of Canadian Studies* 35 (2): 128-48.

Yuval-Davis, Nira and Floya Anthias, eds. (1989). *Woman, Nation, State*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Maria Rodó-Zárate

Maria Rodó-Zárate és professora *tenure track* del Departament de Ciències Polítiques i Socials de la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona. És llicenciada en Ciències Polítiques (UAB), té un màster en Estudis de Dona, Gènere i Ciutadania (UB) i és doctora en Geografia (UAB). La seva recerca se centra en l'estudi de les desigualtats socials des d'una perspectiva interseccional, espacial i emocional aplicada a temes com el dret a la ciutat, la violència masclista o l'LGBTI-fòbia. Està interessada en les articulacions espacials entre categories socials com el gènere, la classe, l'ètnia, l'orientació sexual, l'edat o la (dis)capacitat, i els seus efectes en l'experiència vital. És autora del llibre *Interseccionalitat: desigualtats, llocs i emocions* (2021).